

Handen geven

Samira is een bekwame MAVO-docente Economie. Ze gaf les aan een openbare VMBO-school in Utrecht. Maar ze is ook een orthodoxe moslima. Ze is ontslagen omdat ze niet bereid is mannen een hand te geven.¹ Volgens de Commissie Gelijke Behandeling is dat in strijd met de wet: de werkgever bezondigt zich aan indirecte discriminatie op basis van geloofsovertuiging. De Nederlandse politiek viel vervolgens en bloc over de Commissie heen: "we zullen die moslims én die Commissie wel eens mores leren!" Welke mores eigenlijk? Laten we 't in dit verband eens hebben over de mores van de onderwijsethiek.

Voor christenen luidt één van de tien geboden dat ze geen overspel mogen plegen. In onze christelijke samenleving vindt men het immoreel als men van iemand zou eisen dit kuisheidsgebod te overtreden. Orthodoxe moslimvrouwen voelen zich echter aan een *verderstrekkend* kuisheidsgebod gebonden, namelijk dat ze buiten het huwelijk in principe geen enkel lichamelijk contact met mannen mogen hebben. Ze komen in ernstige gewetensnood als van hen gevraagd wordt 'vreemde' mannen de hand te schudden (en orthodoxe mannen komen evenzeer in gewetensnood als van hen gevraagd wordt op deze kuisheidsnorm van vrouwen inbreuk te maken). Als ze aan hun geloofsvoorschriften willen voldoen, moeten ze dus een etiquettevoorschrift overtreden dat in Nederland gangbaar is.

Waarom is Samira ontslagen? Haar leerlingen, twaalf tot zestien jaar oud, zijn in meerderheid 'allochtoon'. De school stelt zich als vormingsdoel bij te dragen aan hun inburgering in de Nederlandse samenleving. Bovendien hebben VMBO- en MBO-scholen grote moeite om stageplaatsen voor hun allochtone leerlingen te vinden. Enerzijds kan dat te maken hebben met regelrechte discriminatie door werkgevers. Maar anderzijds kan ook meespelen dat leerlingen worden afgewezen omdat ze onvoldoende zijn inburgerd. De schoolleiding vindt dat ze in elk geval moeten worden aangemoedigd zich aan de Nederlandse omgangsvormen te houden. Dus ook dat je elkaar bij de kennismaking een hand geeft. Op dit punt is Samira niet bereid als docente het goede voorbeeld te geven. Daarom is ze ontslagen.

Is dat een legitieme ontslaggrond? De Commissie Gelijke Behandeling vindt van niet.² De moslim-werkneemster meent zich in geweten niet aan de geldende omgangsvormen te kunnen houden. Volgens de Commissie pleegt de werkgever indirecte discriminatie op basis van *geloofsovertuiging*. Dat is in strijd met de wet. De Commissie maakt daarbij wel een voorhoud. Docenten van hun kant mogen leerlingen niet op basis van *geslacht* discrimineren. Dus als een docente vanwege haar godsdienstige opvattingen mannen geen hand geeft, doet ze er verstandig aan om vrouwen evenmin de hand te schudden. Want in de Nederlandse verhoudingen valt het nauwelijks uit te leggen dat ze jegens vrouwelijke leerlingen de Nederlandse etiquette zou volgen en jegens manlijke leerlingen niet.

Tot zover het juridische verhaal. Maar laten we de zaak nu vanuit een ethische optiek bezien. We construeren de volgende casus. Laten we aannemen dat het op de betrokken school gebruikelijk is dat een klasseleraar nieuwe leerlingen bij de kennismaking persoonlijk de hand schudt. Samira wenst echter met een respectvolle hoofdknik te volstaan. Een collega uit de vaksectie vindt dat zij zodoende onprofessioneel handelt: volgens hem houdt ze zich niet aan de professionele beroepsethiek van docenten. Hij dient een klacht in bij het Tuchtcollege van de Vereniging van Economiedocenten omdat ze leerlingen niet het goede voorbeeld geeft. Ik denk dat haar, naar het oordeel van het Tuchtcollege, geen blaam treft. In het licht van de beroepsethiek kan men namelijk de volgende uitgangspunten hanteren.³

1. Een docent moet leerlingen *met respect bejegenen*. Uitgaande van de Nederlandse etiquette, getuigt het van respect iemand een hand te geven. Maar desgewenst kan de docente in plaats daarvan met een respectvolle neiging van het hoofd volstaan. Orthodoxe moslimleerlingen (en orthodox-joodse leerlingen) zullen dat zeker begrijpen en waarderen. Jegens anderen zal ze telkens moeten verduidelijken waarom ze hun geen hand geeft, opdat ze die handelwijze niet als gebrek aan respect ervaren.
2. Een docent mag leerlingen *niet discrimineren* op basis van geslacht. Samira heeft toegezegd dat ze in het vervolg vrouwen evenmin een hand zal geven.
3. Een docent heeft mede een vormende taak jegens leerlingen en moet hun, als *rolmodel*, het goede voorbeeld geven. Het probleem is echter dat de docent daarbij moet schipperen tussen drie cruciale doch tegenstrijdige vormingsdoelen:
 - a) in je omgang met Nederlanders moet je de Nederlandse etiquette respecteren (geef een hand, ook al zou dat tegen je eigen culturele of godsdienstige normen indruisen);
 - b) je moet als authentieke mens handelen en je zelfrespect bewaren, ook wat je eigen levensbeschouwing betreft (kies een wijze van begroeting die bij jouzelf past en geef geen hand als dat tegen je eigen culturele of godsdienstige normen indruist);

c) je moet respect voor interculturele verschillen opbrengen en anderen in hun waarde laten (informeer of je je gesprekspartner de hand mag drukken; geef geen hand als dat tegen de culturele of godsdienstige normen van één van beide partijen indruist, maar spreek dat wel jegens elkaar uit).

4. Een docent heeft weliswaar een vormende taak, maar bij het vervullen daarvan mogen leerlingen *niet gemanipuleerd* worden. De docent moet leerlingen voldoende ruimte geven om in hun ontwikkeling eigen keuzes te maken ('informed consent' bij de keuze van vormingsdoelen). Als men dogmatisch de Nederlandse omgangsvormen oplegt en redelijke alternatieven afwijst, dreigt men in de gevarenzone te komen waar inburgering (acculturatie, integratie) in gedwongen assimilatie (enculturatie, culturele Gleichschaltung) ontaardt.

5. De docente mag leerlingen vanuit haar persoonlijke godsdienstige achtergrond niet indoctrineren, maar ze is *niet verplicht eigen opvattingen krampachtig te verbergen*. Ook in het openbaar onderwijs mag ze zijdelings van eigen opvattingen getuigen mits het persoonlijke karakter ervan duidelijk naar voren komt. Dus als ze geen hand geeft, moet ze verduidelijken dat dit niet uit een algemeen-aanvaarde norm maar uit haar persoonlijke achtergrond voortspuit.

6. Ongeacht of de docent zelf een orthodoxe moslim is, moet men met de *gevoelens van leerlingen uit minderheidsgroepen* rekening houden. Volgens artikel 14 van het Verdrag voor de Rechten van het Kind moet men de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst eerbiedigen.⁴ Het is dus onethisch er bij moslimleerlingen op aan te dringen iemand van het andere geslacht een hand te geven als ze daarmee hun orthodoxe geloofsvoorschriften zouden schenden.

Wes Holleman
weblog onderwijs 12-1-2007
www.onderwijsethiek.nl

¹ <http://www.bndestem.nl/weekend/article967618.ece>

² <http://www.rechtennieuws.nl/forum/portal/title/CGB:+Wet+stelt+handen+schudden+niet+verplicht/article/12346>

³ <http://igitur-archive.library.uu.nl/ivlos/2006-1108-200133/Onderwijsethieknov2006.pdf>

⁴ <http://www.unicef.nl/unicef/show/id=47358>